

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi tanszék

A puszta személynévi eredetű településnevek

Témavezető:

Dr. Tóth Valéria
adjunktus

Készítette:

Vigh Anita
III. magyar

Debrecen, 2009

Tartalomjegyzék

1. A névtípus rokonsága más névtípusokkal.....	3
2. A névadás magyar volta: a puszta személynévi helynevek történeti forrásértéke... 3	3
3. A puszta személynévi helynevek és a magyar személynévrendszer gazdagsága....	6
4. A puszta személynévi származtatás hitelessége: a névadó személy kiléte	7
5. A névtípus keletkezése – a névadó életében vagy halála után.....	12
6. A névtípus keletkezési körülményei	13
7. A névtípus kronológiája.....	15
8. A névtípus megterheltsége.....	19
Összegzés.....	20
Irodalom.....	21

A puszta személynévi eredetű településnevekről a szakirodalomban számos könyvet, tanulmányt találhatunk. Dolgozatomban e téma átfogó feldolgozására teszek kísérletet.

Személynévből a magyar nyelv többféle szerkezeti megoldással hozott létre településneveket: puszta személynévi névadással (*Péter*), képzővel való névadással (*Peterd*) és összetétellel való névadással (*Sándorfalva*).

A puszta személynévi helynévadás a régi magyar névadás jellegzetes típusa, mely a szakirodalom szerint egyben a legősibb névadási mód is (vö. pl. KISS L. 1997: 177).

1. A névtípus rokonsága más névtípusokkal

A szakirodalom a puszta személynévi helynevekkel tipológiai megfontolások alapján szoros rokonságban állónak tekinti a nép-, a törzs-, a foglalkozásnévi- és a patrocíniumi eredetű helységneveket. Köztük elsősorban szemantikai értelemben véve ismerhetők fel összefüggések (TÓTH V. 2001: 205).

Névrendszertani szempontból vizsgálva azonban a személynévi eredetű nevek típusa a népnévi- és a foglalkozásnévi eredetű településnevekkel hozható kapcsolatba, hiszen mindegyik típusban megvan a háromféle alakulási mód (a fentiekben említett puszta névadás, képzővel és összetétellel való névadás), illetve az a funkció, hogy egy ember vagy emberek egy adott csoportja egy bizonyos faluban él. Ám a törzsnévi- és a szentnévi településnevek esetében a névkeletkezési típusok lehetősége leszűkül: helynévképzővel nem jöttek létre ilyen helynevek (kivéve egy adatot, vö. MEZŐ 1996), illetve az e típusokba tartozó összetett helynevek elsősorban másodlagos alakulásúak: *Sajószentpéter*, *Kápolnásnyék* (TÓTH V. 2001: 205).

2. A névadás magyar volta: a puszta személynévi helynevek történeti forrásértéke

Ez a fajta helynévalkotás a magyarság szomszédságában élő népeknél (román, szláv, német, illetve más nyugati népeknél) teljesen ismeretlen. Megvan viszont a törökség névadásában is (vö. MELICH 1925–29: 6, KNIEZSA 1938: 402; 1943: 127; 1960: 19, BÁRCZI 1958: 158, BENKŐ 1966: 145, KISS L. 1996: 444 stb.).

KERTÉSZ MANÓ „A magyar helynévadás történetéből” című közleményében szintén úgy vallja, hogy ez a típus a magyar helynévadás legősibb módja: a tulajdonos törzs, nemzetség vagy személy neve magában, képző vagy egyéb szó hozzájárulása nélkül a föld, a birtok megjelölésére is szolgál. Például *Csanád* földjét ezer éve nem *Csanádföldé*-nek, hanem *Csanád*-nak nevezik. Ugyanígy: *Szabolcs*, *Tas*, *Koppány*, *Gyula*. Sok pogánykori törzs-, nemzetség- és személynevünk van, ezek eredeti használatukban kivesztek, de helynévként még ma is élnek: például *Nyék*, *Megyer*, *Kürt*, *Gyarmat*, *Tarján*, *Jenő*, *Kér*, *Keszi*, *Varsány*, *Tárkány*, *Tomaj*, *Örkény* stb. (KERTÉSZ 1939: 33).

A szakirodalomban általánosan elfogadott az a vélemény, miszerint indogermán nyelvekben nem alakulhat helynév pusztán személynévből. A magyarságnak ez a fajta helynévadása keletről hozott gyakorlat, amelynek kétségtelen bizonyítéka Konstantinos munkája, a „De administrando imperio”. E műben ugyanis a magyarság honfoglalás előtti története kapcsán Levediáról két ízben is szó esik, megtudjuk például, hogy Levedia a türköknek mondott magyarok népének lakóhelye, és hogy a Levediának nevezett hely a türkök első vajdájáról, *Lebedias*-tól kapta a nevét (KERTÉSZ 1939: 33, KRISTÓ 1998: 152). LIGETI LAJOS szerint nem kétséges, hogy *Levédia* olyan idegen (bizánci) eredetű földrajzi neveink közé tartozik, ami magyar előzményre megy vissza. A pusztán személynév helynévként való használata volt érvényes Levedi szálláshelyére is (LIGETI 1985: 4–5). Csakhogy – ahogy azt BENKŐ is állítja – „a pusztán személynévből lett helynevek, amilyen a *Leved* is, a magyar névadásban soha sem jelöltek országot, tartományt, sőt még kiterjedtebb területet sem, hanem mindig csak szűkebb szálláshelyet, illetőleg települést” (BENKŐ 1985: 11). KRISTÓ GYULA szerint nem kizárt, hogy élhetett a magyarok között egy *Lëved(i)* helynév, de semmiképpen sem *Levedia* alakban (KRISTÓ 1998: 152). LIGETI és KRISTÓ szerint ugyanis arról van szó, hogy a császár „nem ismervén a nomád helynévadási szokásokat helynevet fabrikált *Levedi*-ből *Levedia* alakban, *Turkia* és *Kazária* analógiájára” (LIGETI 1985: 5, KRISTÓ 1998: 152). KRISTÓ úgy gondolja, csak így magyarázható Konstantinos szövege, az tudniillik, hogy *Levedia* egy nép szállásterületét jelzi, s mégis egyetlen személy nevéből volt elnevezve (KRISTÓ 1998: 153). JUHÁSZ DEZSŐ is hasonlóan gondolkodik erről a kérdéssel (JUHÁSZ 1998: 256).

A személynév eredete alapján nem következtethetünk az illető személy és a nevével jelölt település lakosságának nemzetiségi hovatartozására. Nemigen fogadható el tehát MOÓR ELEMÉR korábbi álláspontja, aki a szláv személynévből keletkezett helynevekkel kapcsolatban azt a véleményt fejtette ki, hogy ezek a településnevek nemcsak szláv személynévet viselő magyaroktól származhattak, hanem szláv helynévként is átvehették őket (MOÓR 1936: 111). KNIEZSA ISTVÁN és BÁRCZI GÉZA szerint a helyes felfogás csakis az lehet, hogy a szláv személynévből magyar névadási szabályok szerint alakult helynevek (pl. *Szoboszló* településnév) magyar helynévadás eredményei, és nem feltétlenül – sőt többnyire nem – utalnak szláv lakosságra (KNIEZSA 1938: 402; 1943: 118–20). A pusztai személynévből alkotott helynév ugyanis tipikusan magyar névadási sajátosság, a szlávoknál nem található meg. Még ha a birtokos szláv lehetett is (ami a szláv eredetű személynéve alapján egyáltalán nem biztos), a helynek és a környékének a lakossága biztosan magyar volt (MELICH 1925–29: 401, BÁRCZI 1958: 146). MELICH JÁNOS arra is rámutat, hogy vannak olyan településneveink, amelyekben a bennük előforduló személynév török, illetve szláv eredetű, de hangsúlyozza, hogy ezek nem török vagy szláv névadás eredményeként születtek meg, hiszen egyrészt „e században nemcsak török műveltségű magyarok..., hanem magyar műveltségű törökök is voltak” (1925–29: 70), másrészt pedig „Általában a legnagyobb ritkaság, hogy egy szláv személynévnek egyesszám nominativusával jelölik a szlávok az illető személy által alapított helyet, továbbképzés nélkül ez úgyszólván sohasem történik” (1925–29: 400). Ahogyan az Árpád-család személynévei – melyek részben török, részben magyar eredetűek – sem vallanak még az Árpád-nemzetség nyelvi viszonyaira sem, nemhogy etnikai származására, hanem csupán a felső rétegben érvényesülő török személynévi divathatást jelzik (vö. BENKŐ 1997: 169). Egy-egy személynévből alakult helynév megítélésekor soha nem az előzményül szolgáló személynév etimológiai hovatartozását kell döntőnek tartanunk, hanem azt, hogy az ilyen nevet adó közösség a Kárpát-medencében csak magyar lehet (KISS L. 1987: 335).

KNIEZSA ISTVÁN a szlovák helynévrendszer kronológiai sajátosságait összehasonlította a magyar névrendszerrel. A magyar helynévtípusok korának meghatározásával a magyar helyneveknek megfelelő szlovák névtípusok korára is fényt derített a párhuzamos helynévadás problémáját vizsgálva (KNIEZSA 1960: 19).

Arra a megállapításra jut, hogy mivel a környező népeknél a puszta személynévi névadási mód ismeretlen, az csakis magyar sajtáság, a nomadizálás emléke lehet. Igaz, a szláv nyelvekben is akadnak személynévi eredetű helynevek, de ezek mindegyike valamilyen morfológiai kitevő (képző) hozzáadásával vált helynévvé (RÁCZ A. 2005: 93).

A régi szláv helynévadást vizsgálva, s néhány mai bolgár névre hivatkozva JÁN STANISLAV megállapította, hogy puszta személynévből született helynevek a szláv nyelvekben is megvannak. Ezt a véleményét KNIEZSA ISTVÁN cáfolta: nagy számú bolgár, szerb-horvát, szlovén, cseh, lengyel és az orosz helynévanyagot tekintett át, de közöttük a puszta személynévekből képzett helynevek rétegét nem tudta kimutatni (KNIEZSA 1943: 119). STANISLAV állítása azért sem állja meg helyét, mert XIII. század előtti forrásokból egyetlen alkalommal sem idéz helyneveket. A szláv nyelvekben csak valamilyen képző hozzájárulásával születhetett személynévből helynév, még akkor is, ha látszólag ennek ellentmondó adatokra is rábukkanhatunk. Akadhatunk például olyan eredetileg *-jъ* képzővel alakult településnevekre, amelyek egy részében a képző elenyészett, s az így létrejött névformák alakilag megegyezhetnek a puszta személynévi alakokkal (vö. KISS L. 1999: 183).

Hasonló a helyzet a román helynevek esetében is. A román személynévből született településnevek zöme a többes számú *-ești*, *-eni* képzővel van ellátva. Léteznek ugyan elszórtan egyes számban álló személynévvvel alakilag megegyező településnevek is, ám azok minden esetben a magyarból való átvételek (KISS L. 1996: 445).

3. A puszta személynévi helynevek és a magyar személynévrendszer gazdagsága

A puszta személynévi helynevek típusa a korai ómagyar kori személynévállományunk gazdagságát is szemléletesen tükrözi: a helynevek alapjául szolgáló személynévek között pogány kori magyar, török, latin, francia, német vagy szláv egyaránt akad (KERTÉSZ 1939: 35, 67, KISS L. 1987: 335, 1996: 444). Ezekből a személynévekből lemérhetjük a magyarságot ért kulturális hatásokat, s megfigyelhetjük bennük az egyes személynévek esetleges divatjának alakulását is (TÓTH V. 2001: 33).

Nemcsak a pogány magyar személynevek szolgálnak tehát helynevekül, hanem a XI–XII. században átvett német és szláv személynevek is: például *Hunt-Pázmány*, *Haholt*, *Rátold* nemzetség neve földet is jelent a *Hont*, *Hahót*, *Rátót* helynevekben; német személynév szolgált az *Arnót* (*Sajóarnót*), *Bertót*, *Majtény* falunév alapjául; szláv személyneveket őriznek a *Galánta*, *Visonta*, *Szoboszló*, *Veszprém* helynevek (KERTÉSZ 1939: 35).

KERTÉSZ szerint a XII. század elején keresztény, bibliai nevek is falunévként jelentkeznek, amint ezt például az *Ábrahám*, *Ábrány*, *Iván*, *Fülöp*, *Ják*, *Menyhárt*, *Mihály*, *Sámson*, *Semjén*, *János*, *Lázár*, *Péter*, *Pongrác* névformákban láthatjuk (KERTÉSZ 1939: 35).

4. A puszta személynévi származtatás hitelessége: a névadó személy kiléte

4.1. Az előzményül szolgáló személynév viselője a település egykori tulajdonosa, tisztségviselője vagy esetleg nevezetes lakója egyaránt lehetett (vö. KISS L. 1997: 177). „Szemantikai tekintetben e névcsoport nem tekinthető teljesen egyneműnek, hiszen e nevekben többnyire a birtokost vagy használót nevezik meg, illetőleg a birtoklás vagy használat tényét rögzítik különféle lexikális elemek” (RÁCZ A. 2005: 90). A birtoklás és a használat szemantikai-logikai értelemben nem azonos viszonyt fejez ugyan ki, de ezek között pontos elhatárolást tenni a történeti távolság miatt nem könnyű. „A települések megnevezése személyekhez – egyénekhez vagy embercsoportokhoz – kötődik” (RÁCZ A. 2005: 90).

4.2. A névadó személy megállapítása többnyire nehéz művelet (KRISTÓ 1980: 254). „Az etimológia valószínűsítésében perdöntő lehet, ha maguk az oklevelek adják hírül a település nevének alapjául szolgáló személy kilétét” (TÓTH V. 2001: 34). Ilyen értelemben „fokozatokat” állapíthatunk meg az etimológia hitelességének terén: „a település nevével azonos nevű alapító, névadó név szerinti ismerete kétségtelenné teszi az eredeztetést” (TÓTH V. 2001: 34). Ilyen kétségtelen puszta személynévi településnév a *Csanád*, amely a Gellért-legenda szerint az Ajtonyt legyőző Csanádnak a nevét örökítette meg a korábbi *Marosvár* névforma felváltásával (vö. KRISTÓ 1981: 101). A személynévi eredet valószínű, de nem

megfellebbezhetetlen abban az esetben, ha olyan nevű személyeket adatulunk más, korai oklevelekből, amelyből az illető település nevét magyarázzuk. 1321-ben például egy *Borsa* (Barsa) nevű comes is osztozik a Bihar megyei Barsa birtokon. A birtok viszont már 1216-ban szerepel *Bursa* néven, tehát az 1321-ben említett Borsa nem lehet a település névadója (KRISTÓ 1981: 103). „Legkevésbé akkor lehetünk meggyőződve egy puszta személynévnek gyanított helynév etimológiájáról, ha az alapul szolgáló személynévhez csak a magyarral érintkező nyelvekből tudunk példákat idézni” (TÓTH V. 2001: 34), amint ezt többek között *Debrecen* vagy *Namény* feltételezett személynévi alapszava esetében tapasztalhatjuk (TÓTH V. 2001: 34).

KRISTÓ GYULA külön tanulmányban is foglalkozik a névadó személy megállapításának kérdésével (KRISTÓ 1981, illetve vö. SZABÓ T. 1940b: 86), és arra a konklúzióra jut, hogy kilétük hitelt érdemlő feltárása igen nehéz (gyakran szinte lehetetlen is), hiszen az oklevelek ritkán nevezik meg őket. Rámutat azonban arra is, hogy még ha az oklevél nem is nevezi meg szövegszerűen a névadót, nem is utal oksági viszonyra az azonos hangalakú személynév és helynév között, erősen valószínűnek kell tartani az ilyen alapú névadást. Problémaként vetődhet fel ugyanakkor az is, hogy a középkorban természetes volt az a személynévadási gyakorlat, hogy a férfi családtagok nemzedékről nemzedékre ugyanazt a keresztnévet adták tovább leszármazottaiknak. Emiatt akkor is bajos lehet az azonosításunk, ha az apa, nagypapa neve a történelem homályába veszett. Mindezekre úgy hívta fel a figyelmet KRISTÓ, hogy mellette megjegyezte: ezek a gondok valódiak, de ha vizsgálatainkban ragaszkodnánk e szál végigviteléhez, akkor Szent István korával le is zárhatnánk e névtípus keletkezési korát. KRISTÓ e megjegyzésével kapcsolatban egy fontos dologra mutat rá: kiemelkedő szerepe van a biztos vagy biztosnak tűnő adatainknak, hiszen ezek analógiás bizonyítékok más esetek megítélésében is (KRISTÓ 1981).

4.3. KRISTÓ GYULA a „Puszta személynéves helynevek névadóinak kérdéséhez” című munkájában utal arra is, hogy a névadó kilétét véleménye szerint azért is nehéz feladat megállapítani, mert a forrásanyag ezt a kérdést speciálisan kezeli. A magyarországi elbeszélő források például több alkalommal kitérnek arra, hogy egy-egy puszta személynéves helynév kitől eredeztethető. Sok nyelvész (MELICH JÁNOS,

NÉMETH GYULA, PAIS DEZSŐ) hosszú időn át feltétel nélkül hitt Anonymus személyei és történetei nagy részének hitelességében. Ám elsőként GYÖRFFY GYÖRGY, majd pedig BENKŐ LORÁND volt az, aki felemelte szavát ez ellen az álláspont ellen (BENKŐ 1998: 25). Anonymusnak nem volt nehéz elhítenie, hogy „a helynév pusztá léte ugyanolyan nevű személy létét, sőt akár jelentékeny időre visszamenő létét is igazolja” (BENKŐ 1998: 13). Anonymus munkamódszere helynévközpontú, hiszen számára a helynév volt az egyetlen ténylegesen ismert tényező, amelyre alapozva megalkotta a hiányzó adatokat. „A geszta szövegében persze az elhítenés céljából fordított folyamat képzete jelent meg: történt egykor egy igaz esemény, részt vett benne valamilyen nevet viselő, de mindenesetre valóságos személy, amelytől végeredményben nevet kapott a hely” (BENKŐ 1998: 13). Anonymus számos helynév „névadóját” jelöli meg, így például *Szabolcs* és *Bors* (*Bars*) várát vagy *Vajta* helységét. Ezek az elbeszélések azonban nagyon kétes hitelűek. Sokkal több forrásértékkel rendelkeznek azok az elbeszélő források, amelyek alkalmilag utalnak csak egy-egy pusztá személyneves helynév névadójára. Ilyen adatot találunk a XIV. századi krónikakompozícióban, amely szerint Leventét „a Dunán túl, *Taksony* falvánál temették el: mondják, ott van eltemetve pogány módra nagyapja, *Taksony* is”. Hasonló adat szerepel a nagyobbik Gellért-legendában is. Vagyis „István király *Marosvárt* az Ajtony elleni hadjárat győztes hadvezéréről, Csanádról nevezette el, s azt is elrendelte, hogy a tartomány, vagyis a későbbi *Csanád* megye Csanád nevét viselje” (KRISTÓ 1981: 101).

Az elbeszélő forrásoknál ritkábban nevezik meg az oklevelek a pusztá személyneves helynevek névadóját, viszont tudósításaik az elbeszélő forrásokkal ellentétben rendre hitelt érdemlők, mivel az oklevelek megfogalmazóinak semmiféle érdeke nem fűződött a valóság eltorzításához. I. László király 1093. évi, a pannonhalmi apátság javait összeíró oklevele három példát is tartalmaz, melyek közül egyet idézek KRISTÓ fordításában: „A hetedik prédium az, amelyet *Kirci* adott, akinek nevérol van e hely elnevezve”. A következő – némileg kétes – adat a Váradi Regestrum 1219-re keltezett jogesetei sorában olvasható: a Miklós nádorispán mellett működő királyi poroszló *Tema* volt „a saját nevét viselő faluból” (de villa sui nominis). Sokkal biztosabb adat szerepel IV. Béla király 1529. évi oklevelében: a király „a fehérvári és a szolagyőri vár Zopokun felett fekvő földjét, amelyen egykor

a fehérvári várnépek közül *Rechun* és a szolgagyőri vár népei közül *Regun* telepedett meg, aiktól e föld állítólag nevét is nyerte”, eladományozta. V. István ifjabb király 1266. évi diplomájában az oklevél kiadója Parabuch birtokairól így rendelkezik: „e földnek nevét teljességgel eltörölni parancsoljuk, valamint elrendeljük és előírjuk, hogy minden egyes földet Parabuch nevével nevezzenek”. A felsorolt esetekben maguk az oklevelek nevezik meg a pusztá személyneves helynevek névadóit, s ezeket az információkat megbízhatóknak kell tartanunk (mindehhez lásd KRISTÓ 1981: 102). Az adatokból levonható tanulságok egyrészt a névadók társadalmi állását illetik, másrészt pedig kronológiai vonatkozásúak. A névadók között előkelő állású, számos birtokkal rendelkező vagy egyháznak földadományt tevő birtokos éppúgy előfordul, mint az alávetett néprétegű kolónus vagy várnépi elem (várszolga). „A névadásban tehát különböző társadalmi rétegek és osztályok képviselői vettek részt (...) leggyakrabban bizonyára anélkül, hogy akarták volna, vagyis az elnevezések megalkotása csoportlélektani szabályainak megfelelően tudattalanul” (KRISTÓ 1981: 102). Az előzőekben felsorolt adatok a XI. század vége és a XIII. század dereka közti időből valók. Ennek azonban a pusztá személyneves helynévadás élevesége időhatárai vonatkozásában perdöntő jelentőséget tulajdonítani nem lehet, hiszen esetleges, hogy egy-egy oklevél megemlékezik-e a diplomában előkerülő föld vagy birtok nevének etimológiájáról (KRISTÓ 1981: 101–102).

Sokkal bizonytalanabb a helyzet, ha azt kíséreljük meg névadóvá tenni, akinek névadó szerepére a névazonosság mellett földrajzi szempont utalhat, vagyis aki a nevével egyező nevű településen él, illetve későbbi időben az ő működési területén nevével azonos település bukkan fel. A Váradi Regestrumból véve egy példát: Athila prédiomon Athilának emberei élnek, ám teljes bizonyosságot mondani ebben a kérdésben nem lehet és nem is szabad. Növeli a kétségeket az is, hogy a gyanúba fogott személyek apjának, nagyapjának nevét nem ismerjük, s nem tudunk meggyőződni arról, hogy azokat nem ugyanazon névvel illették-e. Számos példa hívja fel a figyelmünket arra, hogy milyen nagy óvatosságot kíván még a valószínű névadó személyének meghatározása is (KRISTÓ 1981: 103).

4.4. A sokak által firtatott kérdés a névadó személy megállapításáról más-más szempontból ugyan, de egyaránt fontos a történettudomány és a névtudomány

számára. SOLYMOSI LÁSZLÓ történettudományi nézőpontból közelítette meg ezt a problémát, azt hangsúlyozva, hogy a település névadójának személyét keresve akár arra a kérdésre is választ kaphatunk, hogy az ország különböző területein élő azonos helynév hány birtokos tulajdonában volt: esetleg több azonos nevű kortársé, vagy időben egymás után következő személyek birtokai lehettek-e (1972: 182).

SZABÓ ISTVÁN a magyar falurendszer kialakulását vizsgálva azzal magyarázta a puszta személynévi helynevek létrejöttét, hogy „A feudális világban elsősorban a falu feudális birtokosának neve az, mely a kialakuló faluhoz – sokszor még csak a falumaghoz – ennek nevéként megtapad... Nálunk a XI–XII. századokban a személynév minden hozzáadás nélkül lett falunévvé” (1966: 136). Elsőként ő hívta fel a figyelmet arra, hogy a személynévi eredetű településnevek nem csupán a birtokos személyére mutathatnak rá, hanem utalhatnak a telepítés munkáját végző kenéz, soltész vagy vajda személyére is, az így alakult nevek száma nem tekinthető elenyészőnek.

A puszta személynévi helynevek keletkezésével kapcsolatban HOFFMANN ISTVÁN egy új befolyásoló tényezőre hívja fel a figyelmet: „A birtoklástörténeti mozzanatot, amely a birtokos és a birtokrészének szoros tudati összekapcsolását jelenti, szinte minden helynévben meglevőnek mondja a szakirodalom. Megfigyeléseim azonban azt mutatják, hogy bizonyos körülmények között a birtoklás tényének háttérbe szorulása vagy éppen megszűnése is lehet a névadás alapja” (1993: 110).

4.5. CSÁNKI DEZSŐ a személynévi alapú településnevek jelentőségére már a XIX. század végén rávilágított, ugyanakkor felhívta a figyelmet a feldolgozás nehézségére is. A személynévből eredő helynevek magyarázása könnyebb volna, ha lenne régi személynéveinket – különösen régi, eredeti oklevelek alapján – ismertető Onomasticonunk (CSÁNKI 1906: 386).

Ezzel összefüggésben KNIEZSA ISTVÁN több mint fél évszázaddal ezelőtt ugyancsak azt a lényeges problémát hangoztatta, amely akadályozó tényezőként a legutóbbi időkig fennállt: a magyar személynévek összegyűjtése nem történt meg, vagyis sok helynév személynévi származtatása bizonytalan a személynévek adatolatlansága miatt is (1943: 127). KRISTÓ GYULA hasonló véleményen van: a puszta személynéves helynevek keletkezésének vitás kérdéseiben (közte az előzőekben részletesen bemutatott, a névadó személy kilétének meghatározására

irányuló kérdésben) nem lehet anélkül állást foglalni, hogy gazdagabb anyag ne állna rendelkezésünkre, s a személynevekre is ne terjesztenénk ki a vizsgálatot (1976: 17). Az 1983-ban FEHÉRTÓI KATALIN jóvoltából megjelent „Árpád-kori kis személynévtár” (ÁKSz.) mellett 2004 óta a kutatóknak már rendelkezésükre áll a tudományos körökben régóta várt, és szintén FEHÉRTÓI KATALIN áldozatos munkájának eredményeként napvilágot látott „Árpád-kori személynévtár” (ÁSz.) is. A fent említett akadályok ezzel elhárultak a további kutatások elől.

5. A névtípus keletkezése – a névadó életében vagy halála után

A névadó személyének megállapításának kérdésében jelentős vita bontakozott ki KRISTÓ GYULA és MAKKAI LÁSZLÓ között: az tudniillik, hogy a személynévből a névadó életében vagy annak halála után keletkezhetett-e a településnév. A kérdésben a magyar névtörténeti szakirodalomban elsőként állást foglaló MELICH JÁNOS véleménye szerint a személynévi helynevek keletkezése kizárólag a névadó személy életében képzelhető el, a halála után ugyanis nem lett volna értelme az ilyen névadásnak (1925–29: 79). MELICHnek ez az állítása KRISTÓ szerint azonban ellentmondásos, mivel nem lehet azt sem kizárni, hogy a helynévben szereplő személy halála után is jöhettek létre ily módon helynevek. KRISTÓ szerint nem szabad megmerevedett tételként kezelni a MELICH-féle megállapítást: a megnevezéseknek a névadók életében való keletkezése nem kivétel nélküli. Ugyanis egy XIV. századi krónikakompozíció adata szerint – amint erre más vonatkozásban már előbb is utaltunk – 1046 táján Leventét, Vászoly fiát, „mivel nem katolikus módra élt, a Dunán túli Taksony falu körül temették el, ahol állítólag őse, Taksony nyugszik pogány módon”. Tehát ez a Taksony falu KRISTÓ szerint Taksony halála után kapta nevét Taksony ottani sírja után (1976: 19). Ugyancsak ezt a véleményt támogathatja az is, hogy az Árpád-család tagjainak nevével egyező alakú településnevek tipológiai szempontból például a XIV. század közepéig-végéig (vagy akár azon túl is) létrejöhetnek (1976: 31). MAKKAI LÁSZLÓ – MELICH megállapításával érve egyet – KRISTÓ elképzeléseit „morbid helynévkeletkezési elmélet”-nek tekinti. MAKKAI szerint ez a XIV. századi krónikasöveg értelmezése vezette KRISTÓT arra a nézetre, miszerint a helységnevek csak a névadó halála után szilárdul meg. „Ez a bizarr gondolatmenet Kristó Gyula tanulmányában újra meg

újra előbukkan” (MAKKAI 1979: 99). Általános jelenségnek tartja azt, hogy egy családban ugyanaz a személynév két-három generációnként ismétlődik, s ez is magyarázhatja egy vélhetően korábban élt személy nevével alakilag azonos helynév későbbi előfordulását (MAKKAI 1979: 99–100). „Úgy tetszik, ez a szó szerint morbid helynévkeletkezési elmélet része a tanulmány általános »késleltető« tendenciájának, annak a sok egyébben is megmutatkozó törekvésnek, hogy a honfoglalás utáni magyar társadalmi fejlődést minél lassúbb üteműnek mutassa be” (MAKKAI 1979: 100). KRISTÓ MAKKAI cikkére reagálva a vitát azzal zárja le, hogy ismét kiemeli: nem kell vaskövetkezetességgel ragaszkodni egyik elképzeléshez sem, ugyanis az ilyen helynevek a névadó életében és halála után egyaránt keletkezhetnek (1980: 251).

6. A névtípus keletkezési körülményei

MOÓR ELEMÉR a pusztá személynévi eredetű helynévtípus létrejöttéről ezt vallja: „Bizonyára még a nomadizálás korából származik ez a névadási mód, amikor t. i. csak valakihez lehetett menni, de nem valahová. Ezért ezt a névtípust nomádoknak vagy magyarosnak nevezhetjük el” (1936: 110). Ugyanezt vallotta KNIEZSA ISTVÁN is hozzátéve, hogy ez a helynévtípus a török nyelvekben is megtalálható (1960: 19). Néhány évtizeddel később KÁLMÁN BÉLA ezt azzal toldja meg, hogy a honfoglalás után, amikor „a X–XI. században fejedelmi és királyi parancsra a mozgó települések helyhez kötődtek, akkor egy jó ideig még ezt az állandó telepet is a nemzetség fejről nevezték el. Ilyen jellegű helynevek még a település után is keletkeztek, míg azután a XIII. században egy újabb névtípus váltja fel őket”, a személynévvvel összetett helynevek típusa (1989: 152).

KERTÉSZ MANÓ magyarázata lélektani alapú, amit tükröz az a megállapítása is, mely szerint a névadás „lelki gyökere” az, hogy a névadók az azonos nevet embernek és földnek a lélekben való tökéletes azonosításaként fogják fel. KERTÉSZ szerint a földnek és tulajdonosának a régi magyar lélekben való egybeforrottságát koraközépkori okleveleink is igazolják. Vagyis az oklevelek szerint nem Domonkos földje határos István földjével, hanem: Domonkos határos Istvánnal. Erre egy konkrét példa 1264-ből: „ibi separatur terra Dominici a Stephano antedicto”. Ez a

névadási szokás „ősi örökségünk”, s KERTÉSZ megfigyelése szerint a XIII. században meg is szűnik (KERTÉSZ 1939: 36–37).

A kérdésről BÁRCZI GÉZA és KNEZSA ISTVÁN MOÓR ELEMÉRhez hasonlóan nyilatkozik (BÁRCZI 1958: 158, KNEZSA 1960: 19), de BÁRCZI azt is hangoztatja, hogy a KERTÉSZ-féle lélektani magyarázat is figyelemre méltó: a nomád, félnomád népeknél a szállás helye nem állandó, a birtok helyét a birtokos nevével jelölik meg, azaz a birtokos teljesen azonosul a birtokával. BÁRCZI megjegyzése jól mutatja, hogy a MOÓR-féle nomádos és a KERTÉSZ-féle lélektani magyarázat nincs egymással kibékíthetetlen ellentétben (vö. KISS L. 1997: 178). A névtípus keletkezéséről tehát csak annyit állíthatunk, hogy a személynévi helynevek alapja kétségtelenül a személy és a vele jelölt terület valamilyen kapcsolata lehetett (vö. BÁRCZI–BENKŐ–BERRÁR 1967: 387).

SZABÓ T. ATTILA „A magyar helynévadás történetéhez” című írásában (1940a) azt a véleményét fejt ki, hogy nem szerencsés a MOÓR ELEMÉRTŐL származó „nomád névadás” kifejezés. Nem igazolható ugyanis, hogy ez a fajta névadás csak a magyarság nomadizáló korszakával egybeesve a XIII. század közepéig volt eleven helynévadási mód (ehhez lásd a következő alfejezetben részletesebben). Az újabb kori okleveleink adatai azt jelzik, hogy „a különböző földrajzi tényezőket jelölő tulajdonnevek, azaz a hely-, illetőleg határnevek száz meg száza keletkezett ilyen módon a XVI–XVIII. században is” (SZABÓ T. 1940a: 128). Egy előadásában SZABÓ T. ATTILA azt is megvilágította, hogy népünk szinte egészen napjainkig élt e nomádnak nevezett névadási móddal. Mutatja ezt például az is, hogy újabb személynévek is állnak ilyen helynevekként, és az is, hogy olyan családnevek is, amelyek már KERTÉSZnek a magyar családnevek kialakulásának koráról vallott nézetei alapján sem keletkezhetek a XIII. század közepe előtt (SZABÓ T. 1940a: 128). Ezek miatt a tényezők miatt nem tartja SZABÓ T. ATTILA szerencsés kifejezésnek a nomád névadás megjelölést. Ha ez a névadási mód még a legújabb korban is élt, nemigen nevezhető nomádnak, még akkor sem, ha a település-, illetőleg helységnevek képzésében a középkor utolsó századain túl nem is alkalmazták. Az, hogy az ilyen névadásnak köze volna a kezdetleges, „nomád műveltségi fokon álló népek prelogikus gondolkodásához, mint KERTÉSZ állítja, az valószínű; a népben azonban a későbbi, fejlettebb műveltségi fokon is élnek

»értelmetlenül« bizonyos prelogikus gondolkozási csökevények. Így élhet és élt is például a »nomád névadás« szokása is” (SZABÓ T. 1940a: 128).

7. A névtípus kronológiája

7.1. MELICH JÁNOS „A honfoglaláskori Magyarország” című nagyívű munkáját azzal a céllal írta, hogy megkísérelje „megállapítani a nyelvtudomány segítségével azt, milyen nyelvű népeket találtak a IX. század második és a X. század első felében a honfoglaló magyarok az általuk elfoglalt Magyarország területén” (MELICH 1925–29: 1). Ennek felderítéséhez a Kárpát-medence helyneveit hívta segítségül, megpróbálva megfejteni azok eredetét, hogy aztán nyelvi hovatarozásukból következtessen az itt lakó népekre. Az első és legkézenfekvőbb példát, *Levedi* és *Levedia* kapcsolatát vizsgálta meg, s arra a felismerésre jutott, hogy a puszta személynevek helynévül való alkalmazása a történeti adatok szerint nemcsak a X–XII. században élt a magyarban, hanem a *Levedi* név tanulsága szerint az is bizonyos, hogy megvolt a IX. században is (1925–29: 6). „MELICH egyértelműen állítja, hogy a magyarságnak már a honfoglalás előtt élő volt ez a névadási szokása, s a sorsfordító esemény után is megmaradt nyelvünknek az a nyelvi készsége, hogy egy területet annak birtokosa, tulajdonosa puszta nevével jelöljön meg” (RÁCZ A. 2005: 91).

A hagyományos felfogás (például KNEZSA ISTVÁN, BÁRCZI GÉZA) MELICH nyomdokain haladva ezt az álláspontot viszi tovább. A magyar helynévadásnak ez a módja a XIII. századig lehetett eleven, ugyanis használata egybeesik a magyarság nomadizáló korszakával. KNEZSA kronologizálása újat abban hoz, hogy a településnévtípus lezárulásának idejét tekintve különbséget tesz az ország keleti és nyugati területei között. A nyugati területeken a XIII. század elején már nem keletkeztek ilyen típusú helynevek, keleten akár tovább is élhettek, de a tatárjárást követően, tehát a XIII. század közepe után már itt sem alakultak ilyen módon helynevek (vö. KNEZSA 1943: 128).

A kutatók egy másik csoportja – mint fentebb láttuk: főleg SZABÓ T. ATTILA után (1940a: 127–8) – azt a véleményt vallja, hogy puszta személynévi helynevek nemcsak az Árpád-korban keletkeztek, hanem később is. Ez utóbbi vélekedéssel szemben azonban néhányan (például LŐRINCZE LAJOS, BÁRCZI GÉZA, KÁZMÉR MIKLÓS, BENKŐ LORÁND) úgy gondolják, hogy a legújabb kori névanyagban

található puszta személynéves helynevek rövidüléssel létrejött szekundér alakulások (lásd erről később is). Ezekből a vitákból az a tanulság vonható le, hogy a puszta személynévi helynevek keletkezésének kora kizárólag a névadási mód alapján nem állapítható meg egyértelműen (KRISTÓ–MAKK–SZEGFÜ 1973: 3).

KRISTÓ GYULA vállalkozott arra a feladatra, hogy megvizsgálja a MELICH JÁNOS, KNIEZSA ISTVÁN és mások felfogását, s igazolja vagy cáfolja annak a helyességét. A *Levédi* – mint fentebb utaltunk rá – a X. század végéig egyetlen adatként képviseli ezt a típust, s e helynevünk azt jelzi – amennyiben valóban létező nyelvi formának, s nem hibás alaknak tekintjük, aminek lehetőségéről KRISTÓ említést tesz –, hogy a magyarság a IX. században biztosan használta ezt a fajta helynévadást (1976: 19). „A puszta személynéveknek a magyar helynévadási gyakorlatban való folyamatos alkalmazására a XI. század elejétől vannak adataink” (1976: 20), s KRISTÓ számos földrajzi névi adattal igazolja, hogy bár a KNIEZSA-féle névtipológia az ország nyugati részére nézve a XII–XIII. század fordulójával, a keleti felére nézve pedig a tatárjárással lezárta a puszta személynévi helynevek keletkezését, ilyen helynévadásra a XIII. század közepe és a XIV–XV. század fordulója közötti időszakban is van példa (1976: 22–8). A KRISTÓ által gyűjtött adatok azt mutatják, hogy „ez a névadási mód az egész magyarlakta területen legalábbis a XIV. század közepéig-végéig eleven volt” (1976: 29). Sőt elszórt adatokat találva a puszta személynévi helynevek keletkezését nem zárhatjuk le a XIV. század végével sem. KRISTÓ azt is megjegyzi, hogy a XIV. századtól két névadási mód él egymás mellett: a puszta személynévi és a földrajzi utótaggal ellátott személynévi helynévadás, s ezért számos esetben azzal is kell számolnunk, hogy az ebben az időszokban keletkezett puszta személynévi helynév a földrajzi utótag lekopása révén létrejövő másodlagos alakulat. Mindennek fényében azt kell leszögeznünk, hogy a puszta személynévi helynévadásnak a nomád korszak legfeljebb a kialakulására adhat magyarázatot, virágkora ennél későbbre esik (1976: 38).

MOÓR ELEMÉR a puszta személynévi helynevek kapcsán az időbeliséget a területiséggel, a névföldrajz szempontjaival is egybekapcsolja, utalva arra, hogy a névalakulásban sok esetben vidékek, illetőleg nyelvjárások szerint is megállapíthatók bizonyos jellegzetességek (1936: 110). Szerinte Magyarország területén a XIII. század után helyeket nem neveztek el ezzel a névadási eljárással, Nyugat-

Magyarországon pedig ez már a XIII. század elején divatjamúlt lett. Lehetségesnek tartja azonban azt, hogy Magyarország területén nem mindenhol egy időben történt e névadási módnak az elenyészése. Eszerint egy névtípus elterjedtsége, térbeli különbsége nem a véletlen műve. HOFFMANN ISTVÁN szerint létez(het)nek magyar helynévföldrajzi területek, „névjárások”, melyeket a nyelvterület részeinek toponímiai normájában megmutatkozó jelenséghatárok figyelembe vételével lehetne megrajzolni (vö. HOFFMANN 1993: 29). „Hasznos lenne, ha napjaink földrajzinév-vizsgálataiban e szempont is helyet kapna. Ennek azonban ma ugyanazok a gátjai, mint jó fél évszázada voltak: Árpád-kori helynévanyagunk egyenetlen adatoltsága” (RÁCZ A. 2005: 92).

7.2. LŐRINCZE LAJOS a puszta személynévi helynevek ügyét a mai helynévrendszer szempontjából vizsgálta. Egyetért azzal a véleménnyel, mely szerint a puszta személynévi eredetű településnevek kialakulási időszaka a X. századra esik, csakúgy mint a puszta törzsnévi helyneveké. A mai névkincset vizsgálva LŐRINCZE elismeri, hogy vannak ilyen típusú újabbkori helyneveink, de úgy gondolja, hogy ezek jó része rövidüléssel létrejött másodlagos alakulat (LŐRINCZE 1947: 16).

Az ilyen típusú, újabb kori nevek területi előfordulására nézve LŐRINCZE arra is felhívja a figyelmet, hogy újabban a Dunántúlon alig születnek hasonlóak, s hogy ez a tény azt erősíti, hogy a nyelvjárási (területi) szempontok itt, a földrajzi nevek vizsgálatakor sem elhanyagolhatóak (vö. LŐRINCZE 1947: 16). Ezt a megfigyelést HOFFMANN ISTVÁN véleménye szerint azonban inkább az magyarázza, hogy a Dunántúlról napjainkig is alig-alig jelentek meg jelentős történeti névanyagot közlő munkák (1993: 109–10).

BENKŐ LORÁND konkrét helynévanyag elemzése során (Nyárádmente földrajzi neveit vizsgálva) azt tapasztalta, hogy a személynekkel alkotott településnevek jelentős helyet foglalnak el a Nyárádmente névkincsében. LŐRINCZE LAJOShoz hasonlóan megállapítja: „A mai puszta személynévek legnagyobb része a földrajzinév utótagjának lekopása révén jött létre, tehát nem elsődleges alakulás... Ismerve azonban azt a tényt, hogy a határnevek viszonylag nem hosszú életűek, szinte kizárólag az utóbbi névalakulási módra kell gondolnunk. A másodlagos fejlődésű nevek esetében az a körülmény, hogy már bizonyos alaki fejlődésen mentek keresztül, aránylag korai keletkezési időre mutat. A bennük rejlő

személynevek tehát – ha nem is utalnak, mondjuk a középkorra – a vidék néhány század előtti személynévanyagát bizonyos mértékben visszatükrözik” (BENKŐ 1947: 35–6). Ugyanakkor hangsúlyozza azt is, hogy a nevek másodlagosságát még a vidékre vonatkozó teljes okleveles anyag ismeretében is nehéz bizonyítani.

BÁRCZI GÉZA „A magyar szókincs eredete” című munkájában e fenti vélekedésekhez csatlakozik. A névtípus kronológiai viszonyainak megállapításakor egyetért elődeivel, tehát azzal, hogy „e névadási típus a XIII. században lassan háttérbe szorul” (1958: 158). Az újabb keletkezésű nevek kérdése kapcsán ő is valószínűnek tartja a másodlagos jellegüket mondván, hogy azok „nem a személynevek spontánul helynévként való használatából, hanem egy teljesebb birtokviszonyos kifejezésből álltak elő rövidülés útján” (1958: 158).

SZABÓ T. ATTILA már korábban említett vizsgálatai mellett ugyanakkor REUTER CAMILLO (1972) és INCZEFI GÉZA (1970: 112–3) is bemutat olyan dülőneveket, amelyek igazolhatóan a XVIII. század során jöttek létre pusztá személynévből (RÁCZ A. 2005: 95).

Az újabb időkben keletkezett személynévi eredetű nevekkel kapcsolatban KRISTÓ GYULÁNAK ismét határozott véleménye van. Úgy látja ugyanis, hogy a kérdésben alighanem mindkét tábornak igaza lehet: az adatok keletkezhetnek rövidüléssel is, de pusztán azért, mert néhány név esetében ez igazolható, nem kell feltétlenül általánosítani a megállapítást, ez módszertanilag hibás eljárás lenne. Ahhoz, hogy a pusztá személynéves helynév keletkezéséről hitelesen tudjunk szólni, ismernünk kell a névadó személyét, és azt a kort, amelyben az élt. Ugyanakkor ez jelentheti a legnagyobb problémát, tudniillik a korai századok forrásanyaga igen gyérnek mondható, emellett pedig XI–XV. századi oklevelek – emeljük ki újfent – csak ritkán utalnak a névadó kilétére, és egy-egy esetben nemegyszer több lehetőség is szóba jöhet (KRISTÓ 1976: 16–7).

A pusztá személynévi településnevek típusának időbeli viszonyairól szólva is figyelembe kell vennünk azt a jelentős névelméleti gondolatot, amit HOFFMANN ISTVÁN fogalmazott meg. Azt tudniillik, hogy a pusztá személynévi helynevek használatának vizsgálatakor nem elég egyedül a birtoklástörténeti tényezőt szem előtt tartani, hanem azt is látni kell, hogy a névadás mögött milyen névrendszerbeli meghatározottság áll. A névmodellek minden beszélő tudatában léteznek, s e

modellek mintájára bármikor létrehozhatnak új neveket. „Végső soron – részben – ez a modell ad lehetőséget a személynévből és földrajzi köznévből álló helynevek ellipszisére is” (HOFFMANN 1993: 110).

A fentebb mondottak fényében nemigen tartható tehát KÁZMÉR MIKLÓS megállapítása, miszerint a pusztai személynév mint helynév csak mozgó, nomád településekre volt alkalmas megnevezés, s a településforma megváltozásával – bizonyos idő múlva – a névadási mód is megváltozott (KÁZMÉR 1970: 56). A névadás nem társadalmi megalapozottságú rendszer, s habár a XIII–XIV. században a névtípus vitalitása megtört, ez csakis szuverén nyelvfejlődési tendenciákkal, a nyelvi divat alakulásával magyarázható, nem birtoklás- vagy településtörténeti mozzanatokkal (KRISTÓ 1976: 38).

8. A névtípus megterheltsége

Minden nyelvi jelenségnek (illetve ezek lefolyásának), így egy-egy helynévtípus eleveenségének is megvan a felmenő, a kulminációs szakasza és a lemenő, hanyatló ága. Az eleveenség elvesztése fokozatosan zajlik le, s a megjelenő új típus ugyancsak fokozatosan váltja fel a régit (KISS L. 1997: 178). KRISTÓ GYULA a pusztai személynévi helynevek virágkorával kapcsolatban azt állapítja meg, hogy az egybeesik a feudális birtok létrejöttének korszakával (XI–XII. század). Elhalásának oka viszont már nem kapcsolódik a birtoklástörténethez, hanem a nyelv szuverén fejlődésében, a nyelvi divat változásában keresendő. „A pusztai személyneves helynevek és az utótaggal alakult helynevek nem alig fél évszázadig élhettek egymás mellett – mint KNIEZSA és követői gondolták –, hanem legalább három-négy évszázadig, a XI. századtól a XIV. század közepéig-végéig (...). Következésképpen a KNIEZSA által rajzolt kép sem állhatja meg helyét, hogy tudniillik a pusztai személyneves helynevek ősi típusát szinte viharos gyorsasággal felváltja az összetett helynevek új típusa. Nem véletlen, hogy az új helynévtípus csúcspontjára a XV. században jutott, amikor már aligha tekinthető igazán elevennek a formáns nélküli helynevek típusa. De a XIV. századig hosszú évszázadokon át párhuzamosan élt és létezett egymás mellett a földrajzi névadás e két típusa” (KRISTÓ 1976: 94–5).

KISS LAJOS a XIII. század közepe után keletkezett pusztai személyneves településneveket a típus elhúzódó eleveenségének kései termékeinek tartja (1996: 445;

1997: 178), a közelmúltban létrejövő ilyen típusú nevekről pedig azt állítja, hogy ezek többnyire határrésznevek, és nincsenek rájuk régi adatok, vagyis elképzelhető, hogy rövidüléssel, másodlagosan váltak alakilag pusztá személynévivé (vö. még KÁZMÉR 1957: 43, BÁRCZI 1958: 158, MAKKAI 1979: 102–3, KRISTÓ 1980: 253). Azért is valószínűbb ez, mert a pusztá személynévvel alakult helynevek típusa jellegzetesen a településnevek körében figyelhető meg, a határ(rész)nevek keletkezésében ez a névadási mód jelentősen csekélyebb szerepet játszhatott. A kutatás azonban ezen a téren még meglehetősen hiányos (TÓTH V. 2001: 36–7).

Összegzés

A pusztá személynévi helynévadás a legősibb helynévadási módunk, mely egyben magyar sajátosság is. Ez a keletről hozott gyakorlat az ómagyar kori személynévállományunk gazdagságát is megmutatja. Ugyanakkor fontos azt is kiemelnünk, hogy a személynév etimológiájából nem szabad a nevet viselő személy etnikai hovatartozására következtetnünk. A pusztá személynéves helynevek esetében a névadó személyét gyakran nehéz megállapítani, hacsak nem adják meg maguk az oklevelek a település névadójának kilétét. Félreértelmezéshez vezethet az is, ha egy pusztá személynévi településnévről azt állítjuk, hogy a névadó halála után kapta nevét, pedig nyilván nem erről van szó, csak egyszerűen nem foglalták azonnal oklevélbe a nevét a keletkezésekor. A személynévi helynevek alapja kétségtelenül a személy és a vele jelölt terület valamilyen kapcsolata lehetett, így elfogadható mind a nomádos, mind a lélektani magyarázat is e helynevek keletkezése kapcsán. Ugyanakkor, ha ismernénk a keleti vándorló népek névadási szokásait, pontosabb képet kaphatnánk e névadási típusunk keletkezéséről. E névtípus a IX. századtól egészen a XIV. század közepéig-végéig volt eleven névadási gyakorlat, ám a XIV. századtól fokozatosan felváltotta a földrajzi utótaggal ellátott személynévi helynévadási mód. Újabb kori pusztá személynévi helyneveink kérdését óvatosan kell kezelnünk, hiszen ezek számos esetben másodlagosan váltak pusztá személynévivé.

Irodalom

- ÁKSz. = FEHÉRTÓI KATALIN, *Árpád-kori kis személynévtár*. Bp., 1983.
- ÁSz. = FEHÉRTÓI KATALIN, *Árpád-kori személynévtár (1000–1301)*. Bp., 2004.
- BÁRCZI GÉZA (1958), *A magyar szókincs eredete*. 2. kiadás. Bp.
- BÁRCZI GÉZA–BENKŐ LORÁND–BERRÁR JOLÁN (1967), *A magyar nyelv története*. Bp.
- BENKŐ LORÁND (1947), *A Nyárádmente földrajzinevei*. MNyTK. 74. sz. Bp.
- BENKŐ LORÁND (1966), Az anonymusi hagyomány — és a *Csepel* név eredete. MNy. 62: 134–46, 292–305.
- BENKŐ LORÁND (1985), A magyarság honfoglalás előtti történetéhez Lēved és Etelköz kapcsán. In: *Tanulmányok a magyarság honfoglalás előtti történetéből*. MNyTK. 172. sz. Bp. 7–37.
- BENKŐ LORÁND (1997), A honfoglaló magyarság nyelvi viszonyai és ami ebből következik. In: *Honfoglalás és nyelvészet*. Szerk. KOVÁCS LÁSZLÓ–VESZPRÉMI LÁSZLÓ. Bp. 163–176.
- BENKŐ LORÁND (1998), *Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról*. Bp.
- CSÁNKI DEZSŐ (1906), Helynév-családok. MNy. 2: 385–95.
- HOFFMANN ISTVÁN (1993), *Helynevek nyelvi elemzése*. Debrecen.
- INCZEFI GÉZA (1970), *Földrajzi neveink névtudományi vizsgálata (Makó környékének földrajzi nevei alapján)*. Bp.
- JUHÁSZ DEZSŐ (1998), Juhász Dezső írja [az Etelköz és Levedia névről]. MNy. 94: 255–6.
- KÁLMÁN BÉLA (1989), *A nevek világa*. Negyedik, átdolgozott kiadás. Debrecen.
- KÁZMÉR MIKLÓS (1957), *Alsó-Szigetköz földrajzi nevei*. MNyTK. 95. sz. Bp.
- KÁZMÉR MIKLÓS (1970), *A falu a magyar helységnevekben*. Bp.
- KERTÉSZ MANÓ (1939), A magyar helynévadás történetéből. Nyr. 68: 33–9, 67–77.
- KISS LAJOS (1987), Földrajzinév- és szófajti vizsgálatok. MNy. 83: 331–45.
- KISS LAJOS (1996), A Kárpát-medence régi helynevei. Nyr. 120: 440–50.
- KISS LAJOS (1997), Korai magyar helységnevtípusok. In: *Honfoglalás és nyelvészet*. Szerk. KOVÁCS LÁSZLÓ–VESZPRÉMI LÁSZLÓ. Bp. 177–87.
- KISS LAJOS (1999), Málca és Malčica. In: KISS LAJOS, *Történeti vizsgálatok a földrajzi nevek körében*. Piliscsaba. 181–185.
- KNIEZSA ISTVÁN (1938), Magyarország népei a XI. században In: *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*. I–III. Szerk. SERÉDI JUSZTINIÁN. Bp. II, 365–472.
- KNIEZSA ISTVÁN (1943), Keletmagyarország helynevei. In: *Magyarok és románok*. I–II. Szerk. DEÉR JÓZSEF–GÁLDI LÁSZLÓ. Bp. I, 111–313.
- KNIEZSA ISTVÁN (1960), A szlovák helynévtípusok kronológiája. In: *Névtudományi vizsgálatok*. Szerk. PAIS DEZSŐ–MIKESY SÁNDOR. Bp., 19–26.

- KRISTÓ GYULA (1976), *Szemponatok korai helyneveink történeti tipológiájához*. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta historica, tomus LV. Szeged.
- KRISTÓ GYULA (1980), A magyar névtudomány és az objektív kritika. *Nyr.* 104: 250–6.
- KRISTÓ GYULA (1981), Pusztaszemélyneves helynevek névadóinak kérdéséhez. In: *Név és társadalom*. MNyTK. 160. sz. Bp. 101–4.
- KRISTÓ GYULA (1998), Levedia és Etelköz. *MNy.* 94: 151–7.
- KRISTÓ GYULA–MAKK FERENC–SZEGFÜ LÁSZLÓ (1973), *Adatok „korai” helyneveink ismeretéhez*. Acta historica, tomus XLIV. Szeged.
- LIGETI LAJOS (1985), Levédia és Etelköz. *MNy.* 81: 1–19.
- LŐRINCZE LAJOS (1947), Földrajzineveink élete. *MNyj.* 13: 3–27.
- MAKKAI LÁSZLÓ (1979), Kristó Gyula, Szemponatok korai helyneveink történeti tipológiájához. *Nyr.* 103: 97–106.
- MELICH JÁNOS (1925–29), *A honfoglalás kori Magyarország*. Bp.
- MEZŐ ANDRÁS (1996), *A templomcím a magyar helységnevekben (11–15. század)*. Bp.
- MOÓR ELEMÉR (1936), Magyar helynévtípusok. *Népünk és nyelvünk*. 8: 110–7.
- RÁCZ ANITA (2005), *A régi Bihar vármegye településneveinek nyelvészeti vizsgálata*. Debrecen
- REUTER CAMILLO (1972), *A személynévi helynévadás egy esete a magyar névanyagban*. Pécs.
- SOLYMOSSI LÁSZLÓ (1972), Árpád-kori helyneveink felhasználásáról. *MNy.* 68: 179–90.
- SZABÓ ISTVÁN (1966), *A falurendszer kialakulása Magyarországon. (X–XV. század)*. Bp.
- SZABÓ T. ATTILA (1940a), A magyar helynévadás történetéhez. *MNy.* 36: 127–9.
- SZABÓ T. ATTILA (1940b), A személynevek helyneveinkben. *MNny.* 2: 81–123.
- TÓTH VALÉRIA (2001), *Névrendszertani vizsgálatok a korai ómagyar korban (Abaúj és Bars vármegye)*. Debrecen.